

Isolatie en connectie van een mijnstad

AUTEUR Sara Geenen

FOTOGRAFIE Sara Geenen

Artisanale goudmijnen worden vaak geassocieerd met uitbuiting, geweld, moreel verderf en isolatie: El Dorado, Sodom en Gomorra in één. Dit beeld moet echter worden genuanceerd. De fenomenen van goudontginning en goudhandel moeten begrepen worden vanuit specifieke lokale dynamieken.

Als er iets is wat godvergeten plaatsen in het Congolese binnenland verbindt met stedelijke centra in Europa, India, Dubai of de Verenigde Staten, dan zijn het kostbare grondstoffen. We denken daarbij in de eerste plaats aan diamanten, coltan en goud. De handel in deze grondstoffen, zo leren internationale campagnes ons, financieren bloedige oorlogen in geïmplodeerde staten en komen enkel criminele organisaties ten goede. Dit beeld is de perfecte illustratie van 'dependency' theorieën en het impactmodel, dat 'the global' voorstelt als destructief, abstract en algemeen, terwijl 'the local' het slachtoffer is, passief en specifiek, en meer en meer opgeslokt worden door mondiale dynamieken. Deze benadering is echter te eenzijdig. Ze laat 'the local' niet aan het woord. Het is nochtans veel interessanter om op zoek te gaan naar het dynamische karakter van het lokale en naar de structuren en actoren die verschillende dimensies met elkaar verbinden. In dit artikel staat een mijnstad centraal, samen met de actoren – mijnwerkers, handelaars, tussenpersonen – die deze stad vorm geven, en die de connectie veruitwendigen van het lokale met het nationale, regionale en globale niveau.

De mijnstad als economisch centrum

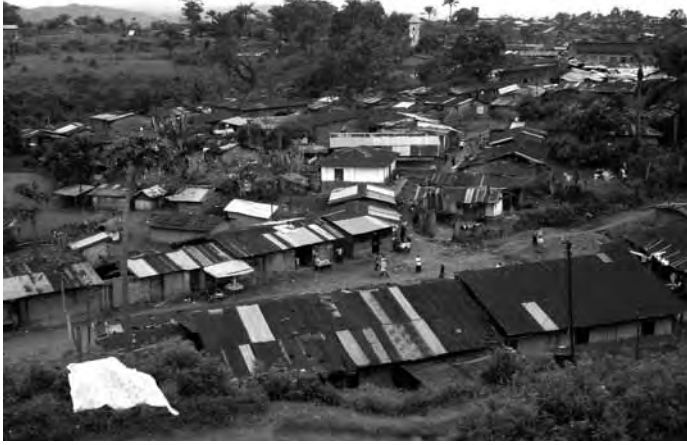
Kamituga is een stad met meer dan 100.000 inwoners, gelegen op ongeveer 120 kilometer ten zuidwesten van Bukavu, in het oosten van de Democratische Republiek Congo (DRC). Hoewel het waarschijnlijk de op twee na (na Bukavu en Uvira) grootste stad is van de provincie Zuid-Kivu, is het voor de mensen die zich in de provinciehoofdplaats bevinden nog steeds 'de brousse'. De weg ernaartoe is dan ook lastig en lang, en wordt sporadisch onveilig gemaakt door Congolese militairen of door de FDLR (Forces Démocratiques pour la Libération du Congo, Hutu-rebellen die momenteel worden bestreden door een coalitie van het Congolese regeringsleger samen met het Rwandese leger, met steun van de MONUC vredesmacht).

Toch is Kamituga een vibrerend centrum. De hoofdstraat wordt omzoomd door allerhande winkeltjes en regelmatig trekt een bord 'Achat d'or- bey nzuri' (hier wordt goud gekocht aan een goede prijs) de aandacht. Van bij het ochtendgloren tot laat in de avond weerkaatst in de stad het geluid van metaal op metaal tegen de bergflanken. Het zijn de 'mamans twangaises' (letterlijk: de vrouwen die fijnstampen) die brokken steen met een metalen stamper tot poeder vermalen. Nadat het poeder gezeefd is en gewassen, kan het steengruis worden gescheiden van de kostbare korrels goud. Deze worden nogmaals gezuiverd door ze samen met bijtend zuur op te warmen boven een houtskoolvuurtje. Vanaf de middag kan je de mijnwerkers door de straten zien lopen. Hun gezichten vuil, hun zaklampen nog op hun voorhoofd, twee broeken over elkaar en in hun binnenzak de buit van de dag, zorgvuldig in een papiertje gewikkeld.

In de 'maisons d'achat' (kantoren waar goud wordt gekocht) bieden ze hun productie te koop aan. Vaak hebben ze al een nauwe relatie met één van de lokale handelaars. Mijnwerkers en handelaars zijn immers van elkaar afhankelijk. De laatsten rekenen op een constante toevoer van goud. De eersten hebben voedsel, drinken en gereedschap nodig. Daarom worden er voortdurend kleine leningen gegeven (enkele dollars, een warme maaltijd, een zaklamp) die later, bij de verkoop, worden teruggevorderd.

Op die manier zijn alle actoren en alle arena's van lokaal tot regionaal, met elkaar verbonden door een lange keten van krediet- en schuldrelaties.

Ver moet je niet zoeken om te zien waar het goud vandaan komt. De 'carrières' (mijnsites) bevinden zich vlak naast het stadscentrum, waar de bergflanken met gaten zijn doorboord. Hier werken de 'creuseurs' (artisanale mijnwerkers) in teams van enkele werkkrachten tot soms meer dan vijftig mijnwerkers, in putten en tunnels die in de rotsachtige bergwanden worden uitgegraven. Sommige tunnels werden tientallen

De 'carrière' waar creuseurs naar goud komen graven

jaren geleden al gegraven door het Belgische mijnbouwbedrijf SOMINKI dat er aan exploratie en exploitatie deed. Maar in 1996, toen Laurent Kabila vanuit het oosten naar Kinshasa oprukte en ook in Kamituga passeerde, trok SOMINKI er weg.

Sindsdien zijn nog meer creuseurs en handelaars hun geluk komen zoeken in Kamituga. Velen komen van het omliggende platteland of uit andere streken in Zuid-Kivu. Sommigen komen uit Bukavu, aangetrokken door de rijkdom die hier in de grond zit. Momenteel zijn er ongeveer 150 à 200 operationele mijnschachten in en rond Kamituga. In de stad bevinden zich ook tientallen 'maisons d'achat', waar goud wordt gekocht: zeventien grote 'maisons' en meer dan vijftig kleinere, soms onafhankelijke bureaus, maar meestal filialen van grotere 'maisons d'achat'.

Netwerken van mijnwerkers en handelaars

Aan het hoofd van een 'maison d'achat' staat een 'patron', een handelaar die meestal in de provinciehoofdstad Bukavu woont en werkt. Sommige patrons hebben verschillende filialen in diverse mijnsites zoals Kamituga, Lugushwa en Fizi. Het maakt deel uit van hun commerciële strategie om te diversifiëren en de toevoer veilig te stellen. In de verschillende filialen stellen ze agenten te werk. Deze werken met het kapitaal van hun patron om goud te kopen. Maar tezelfdertijd proberen ze ook om de prijs nog wat te drukken, om zo zelf een deel van de winst op zak te kunnen steken. Als de prijs van een renge (meeteenheid die ter plaatste wordt gebruikt, 1 renge is 1,26 gram goud) in Bukavu bijvoorbeeld 34 dollar is, zal de agent onderhandelen om te kopen aan 33,5 of 33 dollar, zodat hij een halve tot één dollar per renge op zak kan steken. Deze gunsten ('faveurs') maken ook deel uit van de overeenkomst tussen patron en agent. Uit alle interviews blijkt dat patron en agent een hechte vertrouwensrelatie opbouwen, die wordt gekarakteriseerd als 'vriendschap' of een band tussen 'broers'. Om klanten aan te trekken, gebruiken handelaars een typische strategie. Ze geven kleine 'giften' aan de creuseurs: enkele dollars om wat eten, kledij of werktuigen te kopen. In ruil wordt van de creuseurs dan verwacht dat ze hun productie komen verkopen in dit specifieke bureau. Aangezien creuseurs voortdurend nood hebben aan geld en de productie die ze aanbrengen niet constant en voorspelbaar is, blijft deze krediet- en schuldrelatie bestaan. Ze wordt zelfs versterkt en dit

creëert een grote wederzijdse afhankelijkheid. Op het moment dat de creuseur dan goud komt aanbieden, bevindt hij zich niet in de positie om te onderhandelen. Hij is met andere woorden verplicht om de aangeboden prijs te aanvaarden. Veel patrons geven ook grotere kredieten aan eigenaars van mijnschachten. Op die manier investeren ze in feite rechtstreeks in de ontginning en stellen ze tegelijkertijd opnieuw hun toevoer veilig.

De patrons werken op hun beurt samen met de grote handelaars in Bukavu, waarvan er vele behoren tot de 'nouveaux riches' van de stad. Die handelaars kunnen bijvoorbeeld ook, indien ze al lang samenwerken en elkaar vertrouwen, kredieten verschaffen aan de patrons. Op die manier zijn alle actoren en alle arena's van lokaal tot regionaal, met elkaar verbonden door een lange keten van krediet- en schuldrelaties. Op nationaal niveau vormt het exportbureau de laatste stap. In 2009 waren er slechts twee exportbureaus voor goud officieel geregistreerd in gans Zuid-Kivu: Namukaya en Cotracom. Wanneer we naar hun officiële exportcijfers kijken (in totaal slechts 105 kilo in 2007, 65 kilo in 2008) is het duidelijk dat veel handelaars hun goud rechtstreeks naar de buurlanden smokkelen. De werkelijke productie ligt immers veel hoger. De belangrijkste reden voor deze grootschalige smokkel is de prijs, die in de exportbureaus in Rwanda (Kigali) en Burundi (Bujumbura) hoger ligt dan in de DR Congo. Bovendien ontsnappen smokkelaars ook aan de hoge exporttaksen die de Congolese regering oplegt.

De mijnstad als eiland en brug

Kamituga is een vibrerend economisch centrum en blinkt paradoxaal genoeg uit in isolatie én in connectie. De stad is tegelijkertijd een eiland en een brug met de nationale, regionale en zelfs globale markten. Tijdens de oorlog van 1998-2003 was Kamituga enkel bereikbaar met het vliegtuig. Over de weg deed je er al snel enkele weken tot drie maanden over om van Bukavu tot in Kamituga te reizen. Maar er werd volop goud geproduceerd en dat moest geëvacueerd worden. De luchtvaartindustrie floreerde dan ook. Enkele lokale ondernemers bouwden hun imperium op de lucratieve combinatie van luchtvaart en goudhandel: ze transporteerden goud naar de provinciehoofdstad of naar het buitenland en brachten moderne consumptiegoederen naar Kamituga. Zelf kochten en verkochten ze ook goud. De transportkosten hiervoor waren zeer hoog. Handelaars die aan boord

'Maisons d'achat' in de straten van Kamituga

wilden, telden 1 dollar neer per kilo goud en 100 dollar voor een passagier. Eén van de gevolgen was dat de lokale markt meer en meer gedomineerd werd door enkele kapitaalkrachtige handelaars die opereerden vanuit Bukavu. Zo bleef Kamituga ook tijdens de oorlog, hoewel het fysiek bijna volledig was afgesneden van de buitenwereld, verbonden met de globale dynamieken.

In 2005, twee jaar na het officiële einde van de oorlog, werd er begonnen aan de herstellingswerken aan de 'Route National 2'. Deze weg verbindt Bukavu en Kamituga (via Mwenga) met elkaar en loopt daarna verder naar Kasongo en Mbuji-Mayi, in de oostelijke Kasaïprovincie. De werken aan de weg worden grotendeels gefinancierd door de Wereldbank en uitgevoerd door Chinese bedrijven. Begin 2009 werd de laatste hand gelegd aan het traject van Mwenga tot in Kamituga en sinds midden 2009 kan de reis Bukavu-Kamituga gemaakt worden in ongeveer vijf uur. Onmiddellijk richtten vaak dezelfde lokale ondernemers een aantal busmaatschappijen op. De prijs voor een enkele rit bedraagt 10 tot 15 dollar. Sommige busdiensten bieden zelfs een directe aansluiting naar Bujumbura. Hier bieden exportbureaus zoals gezegd een hogere prijs voor het goud. Het is een populaire bestemming voor goud dat uit heel Zuid-Kivu wordt gesmokkeld. Een grote verbetering dus voor de mijnwerkers en lokale handelaars die opnieuw een snelle en gemakkelijke verbinding hebben...

Maar de herstelling van de weg blijkt niet enkel positieve effecten te hebben. Eerst en vooral merken we op dat mijnwerkers niet van de gelegenheid gebruik maken om in Bukavu te gaan verkopen. Ze zouden er nochtans een hogere prijs kunnen krijgen voor hun product, aangezien ze op die manier een aantal tussenpersonen overslaan. Maar het is net dit netwerk van tussenpersonen dat zo kenmerkend is voor de lokale economie. Een uitgebreid netwerk van mijnwerkers, eigenaars van mijnschachten, kleine handelaren, commissieagenten en tussenhandelaren heeft zich al sinds de jaren zeventig, toen er parallel aan de industriële productie ook al aan artisanale productie werd gedaan, stevig ingeplant. De persoonlijke relaties tussen al deze actoren zijn van cruciaal belang. En zoals we eerder al opmerkten zijn ze in grote mate van elkaar afhankelijk. Mijnwerkers verkopen liever ter plaatse, in de eerste plaats omdat de hoeveelheden die ze kunnen aanbieden beperkt zijn, maar ook omdat ze steunen op een lokaal netwerk. Eén

van de handelaars merkte tijdens een interview op dat niet elke mijnwerker zomaar naar Bukavu kan gaan, zelfs al heeft hij een grote hoeveelheid te koop. 'Sommigen zijn er nog nooit geweest. Ze hebben iemand nodig die hen de weg kan wijzen. Als ze dat zouden beginnen doen, zou er voor ons [kleine handelaars] niets meer overblijven.' Wat dus voor de creuseurs een mogelijk (maar (nog) niet benut) voordeel zou kunnen zijn, is een nadeel voor de tussenhandelaars. Als de creuseurs niet tot in Bukavu gaan, komen de grote handelaars immers wel rechtsreeks naar Kamituga. De nieuw opgerichte busmaatschappijen brengen steeds vaker handelaars mee uit de provinciehoofdstad. Zij bieden voor het goud de gangbare prijs uit de provinciehoofdstad aan, die dus hoger ligt dan de prijs in Kamituga. Op die manier vormen ze een bedreiging voor de lokale handelaars, die zoals gezegd in feite tussenpersonen zijn en dus op elk pakketje hun percentage moeten verdienen. Als reactie hierop besliste de lokale afdeling van FEC (Federatie van Congolese ondernemingen) eind april 2009 om wekelijkse vergaderingen in het leven te roepen. De bedoeling was om prijzen vast te leggen en zo de concurrentie in toom te houden. Na enkele weken al bleek echter dat verschillende lokale bureaus zich niet hielden aan de prijsafspraken en kreeg het initiatief te lijden onder interne conflicten.

Inderdaad, Kamituga is vaak fysiek geïsoleerd (geweest) van de buitenwereld. Maar tegelijk maakt Kamituga ook volop deel uit van regionale en globale dynamieken.

Ten slotte is er de hernieuwde onveiligheid langs de Route National 2. FDLR rebellen hergroepeerden zich begin 2009 in de uitgestrekte wouden in de buurt van Mwenga en Kamituga. In juli en augustus 2009 vonden er verschillende aanvallen plaats op omliggende dorpen, maar ook op wagens en bussen op de Route National 2. Aanvankelijk werden de aanvallen toegeschreven aan FDLR, maar meer en meer deden geruchten de ronde dat het militairen van het Congolese regeringsleger waren. Opmerkelijk was alleszins dat de gewapende groepen blijkbaar bussen viseerden met goudhandelaars aan boord. Verschillende goudhandelaars verloren vele duizenden dollars in deze plunderingen. Volgens de geruchten zouden de gewapende groepen hierover getipt worden. Ondanks onveiligheid en fysieke onbereikbaarheid, blijft het goud echter van Kamituga naar Bukavu stromen.

Isolatie en connectie

Wanneer we van buitenaf naar Kamituga kijken, lijkt de stad zeer geïsoleerd. De mensen in Bukavu, op zo'n 120 kilometer, kunnen zich vaak helemaal niets voorstellen bij het leven in Kamituga. En het beeld dat een dergelijke stad bij ons in het Westen oproept, is dat van een godvergeten oord, chaotisch, gewelddadig, verderfelijk en moeilijk bereikbaar. Inderdaad, Kamituga is vaak fysiek geïsoleerd (geweest) van de buitenwereld. Wanneer de weg onbruikbaar is – door onveiligheid,

Route Nationale 2, met situering van Bukavu, Mwenga, Kamituga en Kasongo

omwille van slecht onderhoud of tijdens het regenseizoen – is reizen naar Kamituga moeilijk. Maar tegelijk maakt Kamituga ook volop deel uit van regionale en globale dynamieken.

Eerst en vooral hebben verschillende leden van de 'nouveaux riches' in regionale centra zoals Bukavu hun fortuin gemaakt in mijnsites als Kamituga. Eén van de problemen is dat het geld dat in deze mijnsites wordt verdiend, niet ter plaatse wordt geïnvesteerd, maar rechtstreeks naar de regionale centra stroomt. Toch geven meer en meer geïnterviewden aan dat investeerders stilaan ook Kamituga ontdekken. Zo werden er tussen midden 2008 en midden 2009 twee nieuwe hotels gebouwd en vestigden er zich in 2009 enkele ondernemers uit Katanga die verse vis en vlees importeren.

Door de goudhandel zijn er volop Amerikaanse dollars en Congolese franken in omloop. Creuseurs, die meestal slechts enkele dollars per dag verdienen, worden sporadisch geconfronteerd met grote hoeveelheden cash. Ook jonge handelaars die in één van de filialen aan het werk zijn, kunnen op korte tijd soms veel geld verdienen. De overwegend jonge bevolking van Kamituga heeft dan ook een uitgesproken kapitalistische levensstijl aangenomen.

Vandaag uit zich dat in het pronken met de nieuwste modellen van gsm en met opzichtige kledij die vooral uit China en Thailand wordt geïmporteerd. Een ander fenomeen zijn de 'motards'. Deze jongeren hebben een taxi-moto, die dankzij de redelijke staat van de Route Nationale 2 nu grotere afstanden kan afleggen. Volgens één van de geïnterviewden zouden ze 50 tot 100 dollar per dag kunnen verdienen. Motard zijn is dan ook hét nieuwste symbool van succes en prestige in Kamituga. 'De meisjes denken dat ze alles hebben bereikt als ze met een motard kunnen trouwen'. De meeste jongeren gaan dan ook niet naar school.

Een ander effect van de massale mijnbouwactiviteiten is dat er nauwelijks nog aan landbouw wordt gedaan. Als gevolg moeten bijna alle landbouwproducten worden geïmporteerd, wat de prijzen gevoelig doet stijgen. Maar inwoners van Kamituga menen dat de goudhandel toch vooral positieve effecten heeft op de stad, omdat ze 'ontwikkeling' heeft meegebracht. 'Als je hier op straat loopt, kan je je zelfs inbeelden dat je in Kinshasa bent', mijmerde een creuseur. Zo passen de godvergeten mijnstad en haar bevolking zichzelf voortdurend in binnen de regionale en globale dynamieken.

Sara Geenen (sara.geenen@ua.ac.be) is als assistente verbonden aan het IOB (Instituut voor Ontwikkelingsbeleid- en beheer) aan de Universiteit Antwerpen. In het kader van haar doctoraat doet ze veldonderzoek naar de exploitatie van en handel in goud in Zuid-Kivu, DRC.

Literatuurselectie

- Bayart, J.-F. (2000) Africa in the world: a history of extraversion. *African Affairs* 99, pp. 217-267.
- Geenen, S. en Kamundala Byemba, G. (2009) Qui cherche, trouve. Opportunités, défis et espoirs dans le secteur de l'or à Kamituga. In : S. Marysse en F. Reyntjens, *L'Afrique des Grands Lacs. Annuaire 2008-2009*. Paris: L'Harmattan.
- Hart, G. (2002) *Disabling globalization: Places of power in post-apartheid South Africa*. California: University of California Press.
- Vlassenroot, K. and Raeymaekers, T. (2004) *Conflict and social transformation in Eastern DRC*. Gent: Academia Press.